

spise „Christianus reconciliabilis reconciliatore Christo“ [„Křesťanstvo lze smířit, smíří-li je Kristus“], kde chtěl ukázat, že jím přišel čas k sjednocení všech křesťanů ve všech národech pod jedním Pastýřem a Králem k svornému životu.

Toruňské rozhovory se ovšem nezdařily. Luterští zástupci, zejména Abraham Calov, tehdy v Gdansku působící, a ku pomoci přizvaný profesor Joh. Hülsemann z Vitemberku neznali jiné základny kromě Formule svornosti. Smířlivého Georga Calixa z Helmstedtu, ač luterána, mezi sebe nepřipustili, takže zasedal v poradách reformovaných a Bratří, kam byl přizván. [Byl to počátek předlouhého sporu o t. zv. synkretismus — smíření křesťanů na základě zmírnění konfesijních protiv — jenž trval mezi Calixtem a Calovem a jejich stoupenci po čtyřicet let.] Katolíci pak, jimž byly spory protestantů vítaným divadlem, činili si nárok na přednostní postavení a na uznání římského učení jako rozhodujícího.

Šíře všekřesťanského pohledu neznamenalala Komenskému netečnost ke scestným učeníům v podstatných člancích víry. Řadou latinských spisů nyní i později odmítal učení sociniánů, aby proti nim hájil plně Kristovo božství, i výklady Pavla Felgenhauera, jenž pochyboval o skutečném lidství těla Kristova.

STÁLOU touhou Bratří zůstávalo ovšem *obnovení církve ve vlasti*. Zejména Švédové se českým exulantům zavazovali sliby osvobození jejich domova, i když státní věci po Gustavu Adolfovi vedl kancléř Axel Oxenstjerna. Veliký počet českých důstojníků a vojáků sloužil nadále pod švédskými prapory. Komenský hleděl rozmnožit závazky Švédů k Čechům pracemi pro švédské školy, které si na něm kancléř vyžádal a jež od r. 1642 konal v pruském Elblāgu, tehdy Švédy obsazeném. Vzešla odtud zejména slavná „Methodus linguarum novissima“ [„Nejnovější metoda jazyků“]. Neprosplý však ani služby českého pedagoga ani obětí českých bojovníků v poli. Neměla pro ten čas úspěchu literární činnost exulantů, v níž vynikla desítidílná „Historie církevní“ Pavla Skály ze Zhoře, psaná v saském Freiburgu a vy-
pisující zejména zevrubně české děje od počátku 17. století po

rok 1623, a Pavla Stránského latinská „Res publica Boiema“, vydaná v Leydenu 1634 na obranu českých práv. Stránský býval literárními historiky mylně pokládán za Bratra. Spíše byl jím Ondřej Haberveš z Habernfeldu, někdy pražský lékař blízký dvoru Fridrichovu, usazený pak v Haagu, kde r. 1645 hleděl zasáhnout do mírového jednání stručným, ale statečně apologetickým spiskem „Bellum Bohemicum“. Dovožoval právo Čechů na volbu panovníka i na jeho sesazení, nesplnil-li přijaté závazky. Nadarmo poukazovali čeští trpitelé i mimo „Historii o těžkých protivěnstvích“ na protrpěné útrapy, jako Mikuláš Diviš z Doubravína, zemřelý v Lešně 1647, autor svéživotopisného „Actus martyrologicus“, jenž v „Soudu aneb rozepři mezi [českým] lvem a [habsburskou] orlicí“ svolával Boží soud na císaře. Nepomohly prosby ani výčitky, kterým se nevyhnul ani Komenský v listech kancléři Oxenstjernovi, za nimiž bylo tolik pláče a zklamání. Válka unavující obě strany se skončila kompromisem, v němž Švédové nakonec od obhajoby českých požadavků upustili. Čechy i Morava byly ponechány úplně v moci Habsburků ujištěných, že české země udrží a svou povinnost k jejich obyvatelstvu vykonají jen, když docela potlačí reformaci. Vestfálský mír [1648] zpečetil bělohorskou pohromu, pokoření českého národa a zánik organisovaného církevního života české evangelické církve i Jednoty ve vlasti.